



CPD Info

bilten Centra za prava deteta

JUL - SEPTEMBAR 2019.



Centar za prava deteta

Prava deteta u Republici Srbiji u 2019. godini Period: jul – septembar 2019. godine

1. Opšti okvir

U posmatranom periodu nije došlo do napretka u pogledu ostvarivanja prava deteta. Najavljivani ključni zakoni kao što su Zakon o pravima deteta i zaštitniku prava deteta, Zakon o izmenama i dopunama Porodičnog zakona, Zakon o izmenama i dopunama Zakona o maloletnim učiniocima krivičnih dela i krivičnopravnoj zaštiti maloletnih lica i Zakon o izmenama i dopunama Zakona o socijalnoj zaštiti nisu usvojeni. Isto važi i za najavljivane strateške dokumente kao što su Nacionalni akcioni plan za decu, na kome još uvek nije ni počelo da se radi, i Strategija za prevenciju i zaštitu dece od nasilja.

U ovom periodu je radna grupa Ministarstva pravde zadužena za pripremu revidiranog Akcionog plana za poglavlje 23 radila na integrisanju komentara koji su poslali u cilju unapređenja ovog važnog dokumenta.

I dalje posebni izazovi postoje u pogledu sudske zaštite ljudskih prava uopšte i u praktičnoj primeni ratifikovanih međunarodnih instrumenata za zaštitu ljudskih prava u nacionalnom pravosudnom sistemu. Deca u Srbiji i dalje nemaju efikasan i stvaran pristup pravdi niti im je obezbeđena odgovarajuća

pravna pomoć u različitim postupcima.

Potrebno je istaći da posebnu zabrinutost i dalje izaziva nepostojanje zaštite i podrške deci žrtvama i svedocima krivičnih dela kao i zastoj u procesu deinstitutionalizacije.

- **Treći opcioni protokol uz Konvenciju o pravima deteta o postupku po predstavkama (komunikacijskim procedurama)**

Uprkos zagovaračkim naporima Koalicije za monitoring prava deteta da država ratifikuje Treći opcioni protokol uz Konvenciju o pravima deteta o postupku po predstavkama (komunikacijskim procedurama), u prethodnom periodu nisu preduzeti koraci u pravcu ratifikacije ovog ključnog dokumenata.

2. Opšte mere primene

a) Normativni okvir

- **Zakon o besplatnoj pravnoj pomoći**

Zakon o besplatnoj pravnoj pomoći usvojen je na sednici Narodne skupštine Republike Srbije, 9. novembra 2018. godine. Iako primena zakona počinje od 1. oktobra 2019. godine, niz pitanja još uvek nije rešeno. Tako, potrebno je da se formira registar pružalaca pomoći koji još uvek nije objavljen. Upis u registar je otvoren tako da se zainteresovani pružaoci mogu prijaviti i nakon početka primene zakona ali je

procedura komplikovana. Takođe, potrebno je utvrditi i tarifu za advokate koji će pružati pravnu pomoć.

- **Prednacr Zakona o pravima deteta i zaštitniku prava deteta**

Plan rada Vlade Republike Srbije za 2019. godinu, kao i prethodne godine, predviđa da će među aktima koje Vlada predlaže Narodnoj skupštini biti i Predlog zakona o pravima deteta i zaštitniku prava deteta, sa rokom do jula 2019. godine.

Nakon niza sastanaka organizovanih od strane Ministarstva za rad, zapošljavanje, boračka i socijalna pitanja (MRZBSP) u junu 2019. godine, u posmatranom periodu je rađeno na integrisanju komentara kako bi ovaj zakon bio pušten u dalju proceduru i usvojen u novembru od strane Narodne skupštine.

Osnovni ciljevi ovog zakona su sledeći: ostvarivanje prava deteta i utvrđivanje obaveza organa javne vlasti pravnih i fizičkih lica radi ostvarivanja prava deteta; načini i postupci zaštite prava deteta; uspostavljanje i regulisanje rada Zaštitnika prava deteta, kao nezavisne institucije za promociju, unapređenje i zaštitu i ostvarivanja prava deteta; uspostavljanje jedinstvenih kriterijuma i standarda za ostvarivanje najboljeg interesa deteta u svim oblastima života i razvoja deteta i stvaranje uslova za njihovu primenu; uspostavljanje mera za ostvarivanje i zaštitu prava deteta; utvrđivanje posebnih prava deteta i

osnovnih načela u postupcima u kojima deca učestvuju pred sudovima, državnim organima i drugim organizacijama koja vrše javna ovlašćenja i dr.

U rad radne grupe nije uključen nijedan predstavnik organizacija civilnog društva iz oblasti prava deteta.

- **Predlog zakona o izmenama i dopunama Porodičnog zakona**

Plan rada Vlade Republike Srbije za 2019. godinu predviđa da će među aktima koje Vlada predlaže Narodnoj skupštini biti i Predlog zakona o izmenama i dopunama Porodičnog zakona, sa rokom do jula 2019. godine. Cilj je da se Porodični zakon prilagodi potrebama uočenim na osnovu iskustva stečenih tokom njegove primene, unapređenje odredaba koje nisu funkcionalne ali i usklađivanje sa drugim zakonima kao što su Zakon o socijalnoj zaštiti i Zakon o finansijskoj podršci porodica sa decom.

Od novembra 2018. nisu preduzete dalje aktivnosti na izradi ovog teksta zakona. Takođe, potrebno je naglasiti da u ovu radnu grupu nisu uključeni predstavnici organizacija civilnog društva u oblasti prava deteta.

- **Predlog zakona o izmenama i dopunama Zakona o socijalnoj zaštiti**

Plan rada Vlade Republike Srbije za 2019. godinu predviđa da će među aktima koje Vlada predlaže Narodnoj skupštini biti i

Predlog zakona o izmenama i dopunama Zakona o socijalnoj zaštiti, sa rokom do maja 2019. godine. U junu je MRZBSP pripremio Nacrt zakona o izmenama i dopunama Zakona o socijalnoj zaštiti. Očekuje se preduzimanje daljih koraka u cilju finalizacije ovog zakona.

- **Predlog zakona o izmenama i dopunama Zakona o maloletnim učiniocima krivičnih dela i krivičnopravnoj zaštiti maloletnih lica**

Plan rada Vlade Republike Srbije za 2019. godinu predviđa da će među aktima koje Vlada predlaže Narodnoj skupštini biti i Predlog zakona o izmenama i dopunama Zakona o maloletnim učiniocima krivičnih dela i krivičnopravnoj zaštiti maloletnih lica, sa rokom do juna 2019. godine.

Od kada je u martu 2018. godine Ministarstvo pravde formiralo je radnu grupu za pripremu predloga Zakona o izmenama i dopunama Zakona o maloletnim učiniocima krivičnih dela i krivičnopravnoj zaštiti maloletnih lica, nije došlo do predlaganja nekih konkretnih rešenja, nije utvrđen plan rada sa jasno postavljenim zaduženjima članova radne grupe i utvrđenim rokovima niti je Ministarstvo pravde objavilo tekst koji bi bio spreman za dalji proces javnih konsultacija i javne rasprave. Ovo predstavlja razlog za zabrinutost pre svega zbog potreba unapređenja prava dece kao učinilaca i žrtava i svedoka krivičnih dela ali i značajno kašnjenje u odnosu na postavljeni rok u Akcionom planu za Poglavlje 23 - 2015. godina.

U radne grupe nisu uključeni predstavnici organizacija civilnog društva sa iskustvom u oblasti pravosuđa po meri deteta.

- **Sveobuhvatna politika i strategija**

- **Nacionalni plan akcije za decu**

Iako je u aprilu 2018. godine ministar za rad, zapošljavanje, boračka i socijalna pitanja doneo rešenje o formiranju radne grupe za izradu novog Nacionalnog plana akcije za decu, do momenta pripreme ovog izveštaja ova radna grupa nije formalno započela sa radom. Ovo predstavlja veliki razlog za zabrinutost s obzirom da od 2016. godine Republika Srbija nema jedinstvenu politiku u oblasti prava deteta.

- **Nacrt strategije za prevenciju i zaštitu dece od nasilja od 2018. do 2022. godine**

Iako je MRZBSP izradilo Nacrt strategije za prevenciju i zaštitu dece od nasilja od 2018. do 2022. godine i pripadajući Akcioni plan, još uvek je u toku proces usklađivanja ovog teksta sa Zakonom o planskom sistemu te je neizvesno kada će ovaj strateški dokument biti usvojen.

- **Nacrt strategije socijalne zaštite za period 2019-2025. godine**

MRZBSP je u 2018. godini započelo proces izrade Strategije socijalne zaštite za period 2019–2025. godine i pozvalo sve zainteresovane aktore, stručnjake i

profesionalce u sistemu socijalne zaštite da se aktivno uključe i daju svoj doprinos u procesu kreiranja Strategije. Do momenta pripreme ovog izveštaja nemamo informacije o tome dokle se stiglo u pripremi ovog strateškog dokumenta.

- **Nacrt nacionalne strategije za ostvarivanje prava žrtava i svedoka krivičnih dela za period 2019-2025. godine**

Ministarstvo pravde je u prethodnom periodu iniciralo kreiranje Nacionalne strategije za ostvarivanje prava žrtava i svedoka krivičnih dela za period od 2019-2025. godine i Akcionog plana kojim se uređuje način sprovođenja Strategije u periodu od 2019. do 2022. godine. Cilj usvajanja ovog strateškog dokumenta je da se svim žrtvama i svedocima krivičnih dela obezbedi adekvatan nivo procesnih prava, systemska, stručna i dostupna pomoć i podrška i poseban nivo zaštite, i to naročito ranjivim kategorijama žrtava. Posebno važno mesto u ovom dokumentu treba da bude posvećeno deci.

U prethodnom periodu je ovaj tekst predstavljen stručnoj javnosti i otvoren za komentarisanje.

- **Koordinacija**

- **Savet za prava deteta Vlade Republike Srbije**

U trećem kvartalu 2019. godine Savet za prava deteta je 23. jula na desetoj sednici

Odbora za prava deteta Narodne skupštine Republike Srbije predstavio prvi izveštaj Saveta za 2019.god. Savet za prava deteta je izvestio Odbor o tome da je u prethodnom periodu usvojen Program rada za 2019.godinu, a predstavljene su i planirane aktivnosti na izradi Zajedničkog osnovnog dokumenta u skladu sa usaglašenim smernicama za izveštavanje o međunarodnim ugovorima o ljudskim pravima, kao i o izradi indikatora za praćenje preporuka koje je Komitet za prava deteta uputio Srbiji. Članovi Odbora su informisani i o formiranju Nacionalne koalicije za suzbijanje dečjih brakova, aktivnostima u vezi sa sprovođenjem Akcionog plana za poglavlje 23 u oblasti zaštite prava deteta, preporukama sa sednice predstavnika učeničkih parlamenata Republike Srbije i dece aktivista kao i aktivnostima različitih resora na ostvarivanju mera predviđenih operativnim zaključcima sa seminara o socijalnom uključivanju Roma i Romkinja – u oblasti zaštite dece romske nacionalnosti.

Narodni poslanici su u diskusiji zaključili da su glavni izazovi sa kojima se Savet za prava deteta susreće uključivanje romske dece u osnovne i srednje škole kao i smanjenje siromaštva dece u uzrastu do 18 godina. Članovi Odbora su istakli punu podršku i pomoć iz njihovog delokruga delovanja.

Iako su članovi Saveta za prava deteta aktivni i motivisani za unapređenje prava deteta, ovo telo je podržano od strane MRZBSP i kabineta Ministra bez portfelja

zaduženog za demografiju i populacionu politiku, za njegov rad i dalje nisu obezbeđena posebna budžetska sredstva ni posebno angažovano osoblje. Stoga je potrebno da Vlada Srbije obezbedi odgovarajuće ljudske, tehničke i finansijske resurse za njegovo efikasno funkcionisanje.

• **Odbor za prava deteta Narodne skupštine**

Deveta sednica Odbora za prava deteta je održana 23. jula kada su predstavnice Saveta za prava deteta Vlade Republike Srbije predstavile prvi izveštaj Saveta za 2019. godinu.

Na desetoj sednici Odbora, održanoj 1. oktobra, razmotren je Predlog zakona o izmenama i dopunama Zakona o budžetu Republike Srbije za 2019. godinu, koji je podnela Vlada.

Odbor za prava deteta i dalje ima ograničenu funkciju nadzora u vezi sa integrisanjem prava deteta u nacionalno zakonodavstvo i potrebno je da intenzivira rad u okviru svoje nadležnosti.

• **Savet za praćenje i unapređenje rada organa krivičnog postupka i izvršenja krivičnih sankcija prema maloletnicima**

U posmatranom periodu Savet za maloletnike se nije sastajao.

U partnerstvu sa UNICEF kancelarijom u Srbiji, Centar za prava deteta pruža tehničku podršku radu Saveta za maloletnike tokom 2019. godine, ali

nijedan predstavnik civilnog društva nije formalno član ovog tela.

• **Savet za praćenje primene preporuka UN za ljudska prava**

Savet za praćenje primene preporuka mehanizama UN za ljudska prava se nije sastajao u prethodnom periodu.

Ovaj Savet kao međuresorno telo kontinuirano prati sprovođenje obaveza koje je Srbija preuzela u oblasti zaštite i unapređenja stanja ljudskih prava, na svoje redovno poziva predstavnike organizacija civilnog društva i stavlja predložene teme na dnevni red sednica, što svakako predstavlja primer pozitivne prakse.

• **Savet za sprovođenje Akcionog plana za Poglavlje 23**

U okviru procesa evropskih integracija, Savet za sprovođenje Akcionog plana za Poglavlje 23 prati primenu aktivnosti sadržanih u Akcionom planu, pokreće mehanizam ranog uzbunjivanja u slučaju zastoja i drugih problema u realizaciji i koordinira procese izveštavanja. U toku je priprema revidiranog Akcionog plana za Poglavlje 23 na osnovu komentara dobijenih tokom konsultativnog procesa.

d) **Raspodela sredstava**

U posmatranom periodu nije došlo do napretka u ovoj oblasti. I dalje je samo delimično moguće pratiti alokaciju sredstava za decu i porodicu sa decom u budžetskom sistemu. Godinama je u upotrebi funkcionalna klasifikacija, ali postoje problemi u primeni ove

klasifikacije, posebno na lokalnom nivou kod kategorije socijalna zaštita. Programsko budžetiranje uvedeno je 2015. godine, na nacionalnom i lokalnom nivou. Na nacionalnom nivou postoji program Porodičnopravna zaštita, a na lokalnom programska aktivnost Podrška deci i porodicama sa decom, dok na oba nivoa postoji sektor Obrazovanja. Propisani su indikatori za praćenje učinka, ali su neophodna poboljšanja klasifikacije i indikatora, posebno na lokalnom nivou. Stalna konferencija gradova i opština pripremila je predlog programske klasifikacije socijalne zaštite i obrazovanja sa detaljno razrađenim indikatorima učinka koji u potpunosti omogućavaju praćenje adekvatnosti, efikasnosti i pravičnosti, ali Ministarstvo finansija još uvek nije usvojilo ovaj predlog.

Trenutno ne postoji praksa participativnog budžetiranja. Ne postoji praksa javnog planiranja budžeta za decu. Takođe, ne postoji izrađena metodologija niti praksa sveobuhvatne procene budžetskih potreba za decu.

e) **Prikupljanje podataka**

U posmatranom periodu započet je šesti ciklus MICS-a u Srbiji i istraživanje će biti sprovedeno u periodu od 2. septembra do 10. novembra 2019. godine. Prethodno MICS istraživanje je sprovedeno 2014. godine. MICS je skraćena istraživanja čiji je pun naziv Multiple Indicator Cluster Surveys, odnosno Istraživanje višestrukih pokazatelja (o položaju žena i dece).

Cilj ovog istraživanja je da se pomogne u obezbeđivanju pokazatelja koji ne postoje u administrativnim izvorima i podacima iz drugih istraživanja. Ovim istraživanjem se prikupljaju različiti pokazatelji o položaju, pre svega, žena i dece, zatim o položaju porodica, položaju marginalizovanih grupa stanovništva, itd.

Istraživanje se sprovodi kroz zajedničku saradnju EU Delegacije u Srbiji, UNFP-a, UNICEF-a i RZS-a.

f) **Nezavisno praćenje**

S obzirom da je MRZBSP pripremio Nacrt zakona o pravima deteta i zaštitniku prava deteta, u narednom periodu treba obratiti posebnu pažnju da se u slučaju usvajanja ovog zakona i uspostavljanja institucije zaštitnika prava deteta, obezbedi nezavisnost ovog tela koje bi imalo na raspolaganju adekvatne ljudske, tehničke i finansijske resurse potrebne za njegovo samostalno funkcionisanje, kako bi deca zaista imala svog zaštitnika kao instituciju kojoj mogu da se obraćaju samostalno, u postupku i na način prilagođen deci, u skladu sa međunarodnim standardima.

g) **Širenje informacija, podizanje svesti i obuka**

U pojedinim oblastima se kroz različite projektne aktivnosti sprovode programi za podizanje svesti i obuke koje se odnose na Konvenciju o pravima deteta, kao i pojedine medijske kampanje, ali i dalje to nije urađeno na sistemskom nivou, a pojedine kategorije dece su ili potpuno izostavljene ili nemaju pristup ovim materijalima i nisu svesne svojih prava

sadržanih u Konvenciji o pravima deteta.

3) Definicija deteta

U zakonodavstvu Srbije nema opštevažeće definicije deteta – ona se može izvesti posredno iz člana 37. Ustava i člana 11. Porodičnog zakona, kojima je predviđeno da se punoletstvo stiće sa navršениh 18 godina. Ovo pitanje je neophodno regulisati očekivanim sveobuhvatnim Zakonom o pravima deteta i zaštitniku prava deteta.

Nacrt zakona o pravima deteta i zaštitniku prava deteta predviđa da je dete svako ljudsko biće od rođenja do navršениh 18 godina te da osoba mlađa od 18 godina zadržava status deteta i ostvaruje prava po ovom zakonu bez obzira na sticanje posebnih prava i obaveza na osnovu drugih zakona i odluka nadležnih organa, uvek kada je to u njegovom/njenom najboljem interesu.

4) Opšti principi

• Nediskriminacija

Diskriminacija i neprihvatanje različitosti su i dalje odlike našeg društva, a nedostatak kampanji za podizanje svesti javnosti o ovim temama su doveli do toga da su i dalje izuzetno izraženi negativni stavovi prema pripadnicima pojedinih ranjivih grupa kao što su romska deca, deca sa smetnjama u razvoju, deca pripadnici nacionalnih manjina, deca izbeglice i tražioci azila, deca u uličnim situacijama, deca pripadnici LGBTI, deca u udaljenim ruralnim područjima ali i

druge grupe dece (deca učinioci krivičnih dela, deca zaražena HIV/AIDS-om), kao da i dalje ne postoji efikasan mehanizam koji bi adresirao ova pitanja. Deca u ruralnim oblastima i dalje nemaju pristup kvalitetnom obrazovanju i adekvatnoj zdravstvenoj zaštiti.

Postojeći propisi o zabrani diskriminacije se nedovoljno primenjuju. Formirana je radna grupa za pripremu nove antidiskriminacione strategije ali još uvek nije poznat plan i dinamika njenog rada. Takođe, potrebno je uspostaviti mehanizam odnosno donet akt Poverenika za zaštitu ravnopravnosti, kojim bi bilo omogućeno deci da samostalno podnose pritužbe u slučajevima diskriminacije.

Nacrt zakona o pravima deteta i zaštitniku prava deteta sadrži sveobuhvatnu odredbu o pravu na nediskriminaciju i predviđa da je zabranjena neposredna i posredna diskriminacija deteta ili grupe dece, njihovih roditelja, staratelja, hranitelja, članova detetove porodice i detetu bliskih lica, koja se zasniva na rasi, boji kože, precima, državljanstvu, nacionalnoj pripadnosti ili etničkom poreklu, jeziku, verskim ili političkim ubeđenjima, polu, rodnom identitetu, seksualnoj orijentaciji, imovnom stanju, rođenju, genetskim osobenostima, zdravstvenom stanju, invaliditetu, bračnom i porodičnom statusu, osuđivanosti, starosnom dobu, izgledu, članstvu u političkim, sindikalnim i drugim organizacijama i drugim stvarnim, odnosno pretpostavljenim ličnim svojstvima deteta, njegovog/njenih roditelja, staratelja ili članova porodice. Takođe, predviđeno je da organi javne vlasti treba da preduzimaju sve

mere kako bi se obezbedila zaštita deteta od svih oblika diskriminacije, njegovih/njenih roditelja, članova njihove porodice, odnosno lica koja se o detetu staraju ili detetu bliskih lica, kulturne ili etničke grupe kojoj dete pripada.

• Najbolji interesi deteta

U Porodičnom zakonu princip najboljih interesa deteta nije na adekvatan način normativno konkretizovan i procesno operacionalizovan, tako da su njegovi praktični dometi nejasni i fluidni. Tako na primer, u Porodičnom zakonu najbolji interes deteta nije koncipiran kao samostalno supstancijalno pravo deteta, tako da se postojanje ovog prava posredno izvodi, odnosno samo pravo proizlazi iz dužnosti onih koji donose odluke koje se tiču deteta da to čine u najboljem interesu deteta.

U Porodičnom zakonu takođe nisu uspostavljene adekvatne procesne garancije koje bi obezbedile pravilnu procenu i utvrđivanje najboljeg interesa deteta. U pravnoj praksi glavna karakteristika primene principa najboljeg interesa deteta u sudskim i upravnim postupcima koji se tiču deteta jeste diskrecioni model, što je posledica nepostojanja propisa koji regulišu način i procedure koje se primenjuju u proceni i utvrđivanju najboljeg interesa deteta. Nedostaju propisi o ključnim elementima za procenu najboljih interesa deteta, nije propisana dužnost donosilaca odluka da u odluci koju donose detaljno obrazlože svaki svoj korak u proceni i utvrđivanju najboljeg interesa deteta.

U tom smislu potrebno je izvršiti odgovarajuće izmene Porodičnog zakona na kojem trenutno radi ekspertska radna grupa formirana od strane MRZBSP.

Što se tiče **Nacrta zakona o pravima deteta i zaštitnika prava deteta**, predviđeno je da su u svim radnjama koje se tiču deteta i odlukama koje se u vezi sa tim donose, organi javne vlasti, pravna i fizička lica dužni da postupaju rukovodeći se najboljim interesima deteta. U utvrđivanju najboljih interesa deteta, organi javne vlasti, pravna i fizička lica dužna su da utvrde mišljenje deteta i da mu posvete dužnu pažnju imajući i vidu uzrast i zrelost deteta.

Tekst nacrtu propisuje i niz elemenata na osnovu kojih se utvrđuje najbolji interes deteta i predviđa da su organi javne vlasti u obavezi da uspostave posebne standarde za procenu i utvrđivanje najboljih interesa deteta u oblastima iz svoje nadležnosti kao i da u tu svrhu po potrebi pribavljaju nezavisno stručno mišljenje, a obavezno kada o tome šta je najbolji interes deteta postoji spor.

Ovom odredbom je potrebno i predvideti dužnost donosilaca odluka da u odluci detaljno obrazlože svoje korake u proceni i utvrđivanju najboljeg interesa deteta te propisati dužnost suda/upravnog organa da u obrazloženju odluke navede sve činjenice i okolnosti u kojima se dete nalazi, elemente koji su bili relevantni za procenu najboljih interesa deteta, sadržaj svakog elementa i način na koji je sagledan njihov međusobni odnos, kao i procenu mogućeg pozitivnog i negativnog uticaja odluke na dete.

- **Pravo na život, opstanak i razvoj**

Nacrt zakona o pravima deteta i zaštitniku prava deteta predviđa da svako dete ima pravo na život i razvoj u zdravoj i bezbednoj sredini kao i da organi javne vlasti imaju obavezu da podržavaju stvaranje i obezbeđivanje sigurne i zdrave socijalne okoline. Takođe, predviđeno je da svako dete ima pravo na pristup merama koje omogućavaju da dete razvije svoj puni potencijal, a organi javne vlasti obavezu da obezbede svoj deci najviši mogući životni standard i zaštitu od svih oblika nasilja, zlostavljanja i zanemarivanja, eksploatacije, upotrebe narkotika, duvana, alkohola i drugih štetnih supstanci i od izlaganja pornografiji i drugim štetnim informacijama, zaštitu bezbednosti, uključujući i bezbednost kretanja, zaštitu od svih drugih uticaja štetnih po razvoj deteta, uključujući štetne tradicionalne, kulturne i religijske prakse.

- **Poštovanje mišljenja i stavova deteta – pravo na participaciju**

Pojedina zakonska rešenja koja se tiču prava deteta na participaciju nisu u skladu sa standardima Konvencije o pravima deteta. Pre svega, pravo deteta na slobodno izražavanje mišljenja nije garantovano kao opšte pravo deteta i nema nijedne odredbe kojom se izričito propisuje dužnost roditelja, nastavnika, zdravstvenih radnika i zaposlenih u drugim institucijama, u kojima dete ostvaruje svoja prava, da detetu pruže sve potrebne informacije kako bi napravilo informisan izbor. Takođe, ne postoje ni odredbe koje bi obavezivale roditelje i

zaposlene u društvenim institucijama da detetu omoguće izražavanje mišljenja i da to mišljenje uzmu u obzir i posvete mu dužnu pažnju. Posebno negativne efekte izaziva propust zakonodavca da normativno konkretizuje pravo deteta na slobodno izražavanje mišljenja u odnosu na ona pitanja iz svakodnevnog života o kojima se uobičajeno odlučuje u okviru porodice.

Iako se o najvećem broju pitanja koja se tiču deteta odlučuje upravo u porodici, nijednom odredbom **Porodičnog zakona** nije predviđena obaveza i odgovornost roditelja da detetu pruže relevantne informacije povodom važnih odluka koje odrasli članovi porodice donose, da mu omoguće izražavanje mišljenja o svim aspektima tih odluka i da mišljenje koje je dete izrazilo uzmu u obzir prilikom donošenja tih odluka.

Odredbama Porodičnog zakona nije izričito propisano da dete ima pravo, ali ne i dužnost da izrazi svoje mišljenje, niti nameće obavezu suda, odnosno upravnog organa da o tome obavesti dete. U Porodičnom zakonu ne postoje upućujuća pravila u pogledu tehnika koje sud treba da primeni prilikom utvrđivanja mišljenja deteta, u situacijama kada dete neposredno izražava mišljenje pred sudom.

U tom smislu potrebno je izvršiti odgovarajuće izmene Porodičnog zakona na kojem trenutno radi ekspertska radna grupa formirana od strane MRZBSP.

Nacrt zakona o pravima deteta i zaštitniku prava deteta predviđa da svako dete, bez obzira na uzrast, ima pravo da slobodno izrazi svoje mišljenje o svim pitanjima koja ga se tiču i ukoliko to želi,

kao i da organi javne vlasti, pravna i fizička lica u svim sudskim, upravnim i drugim postupcima u kojima se odlučuje o pravima deteta ili čiji ishod bi mogao da utiče na njegova prava, pribavljaju mišljenje deteta koje je prethodno u punom obimu informisano na njemu/njoj na razumljiv način.

Takođe, ovaj nacrt predviđa da se detetu mora obezbediti da u ovim postupcima izrazi svoje mišljenje neposredno ili preko zastupnika, uz podršku školskog psihologa, stručnjaka organa starateljstva, porodičnog savetovališta ili druge odgovarajuće ustanove ili organizacije i u prisustvu lica koje samo izabere, osim ako je to u suprotnosti s najboljim interesima deteta.

Organi javne vlasti, pravna i fizička lica, obavezni su da sa dužnom pažnjom razmotre mišljenje deteta u svim stvarima koje ga se tiču, imajući u vidu uzrast, razvojne mogućnosti i komunikacione i druge sposobnosti i potrebe deteta. Organi javne vlasti dužni su da u svojoj odluci detaljno obrazlože kako su utvrdili mišljenje deteta i razloge zbog kojih su ga uvažili odnosno nisu uvažili i o tome obaveste dete na način prilagođen uzrastu, razvojnim mogućnostima i komunikacionim i drugim sposobnostima i potrebama deteta. Posebno je važna odredba koja predviđa da propuštanje organa vlasti da postupi u skladu navedenim predstavlja bitnu povredu odredaba postupka.

Iako je pravo deteta na mišljenje i uvažavanje mišljenja kao individualno pravo svakog deteta dobro regulisano

ovim nacrtom, širim tumačenjem člana 12. Konvencije o pravima deteta se dolazi do pitanja participacije dece u javnom životu, kao i potrebi da organi javne vlasti konsultuju decu u kreiranju javnih politika. Zato je ovim zakonom potrebno dodati odredbu koja bi regulisala i pravo dece kao grupe da u različitim prilikama i različitim okruženjima izraze svoje mišljenje i na taj način budu aktivni akteri u porodici i društvu, odnosno u privatnom i javnom životu.

5) Građanska prava i slobode

Nacrt zakona o pravima deteta i zaštitniku prava deteta sadrži celo poglavlje posvećeno građanskim pravima i slobodama, i predviđa čitav niz prava kao što su: pravo na lični i porodični identitet, pravo na očuvanje identiteta, pravo na privatnost, pravo na slobodu izražavanja, pravo na slobodu mišljenja, savesti i veroispovesti, pravo na sloboda udruživanja i pravo na pristup informacijama.

U prethodnom periodu nije došlo do unapređenja primene propisa koji osiguravaju direktnu registraciju rođenja dece čiji roditelji nemaju lična dokumenta i u vezi pokretanja postupka za utvrđivanje državljanstva dece čiji su roditelji bez državljanstva ili čije državljanstvo nije poznato. Potrebno je unaprediti i sistem prikupljanja podataka koji se odnose na slučajeve dece čiji su roditelji bez državljanstva, a naročito tražilaca azila i migranata.

6) Nasilje nad decom

- **Telesno kažnjavanje dece**

Izričita zabrana telesnog kažnjavanja dece i dalje nije predviđena zakonom. Trenutno dostupna verzija **Nacrta zakona o izmenama i dopunama Porodičnog zakona** predviđa ovu zabranu ali je ne razrađuje detaljno te ostaje da se vidi kako će ovo biti regulisano i kada će taj zakon biti usvojen i stupiti na snagu. Takođe, uz uvođenje izričite zabrane u svim okruženjima, potrebno je preduzeti niz mera u cilju promocije pozitivnih, nenasilnih i participativnih načina vaspitanja i disciplinovanja deteta kroz kampanje podizanja svesti u javnosti o štetnim efektima prakse telesnog kažnjavanja dece.

Što se tiče **Nacrta zakona o pravima deteta i zaštitnika prava deteta**, celo poglavlje ovog zakona je posvećeno pravu deteta na zaštitu od svih oblika nasilja. Propisana je izričita zabrana svakog oblika nasilja, zlostavljanja, zanemarivanja, iskorišćavanja, prodaje ili trgovine decom. Predviđena je definicija nasilja nad detetom pod kojim se podrazumeva svaki oblik fizičkog ili mentalnog nasilja, povređivanja ili zlostavljanja, uključujući svaki oblik telesnog disciplinovanja deteta, zapostavljanja ili nemarnog postupanja, maltretiranja ili bilo koji oblik i metod iskorišćavanja trgovinu ili prodaju deteta. Predviđena je i zabrana mučenja (tortura) i lišenja slobode koje predstavlja meru poslednjeg izbora kada alternativne mere nisu moguće ili nisu dale rezultate i primenjuje se isključivo radi zaštite deteta, drugih lica i javne bezbednosti i radi rehabilitacije deteta, najkraće moguće vreme i uz periodične provere i pravo na žalbu. Predviđena je i izričita zabrana telesnog kažnjavanja i

data je definicija ovakvog postupanja. Prilikom definisanja ove norme potrebno je rukovoditi se Opštim komentarom 8 Komiteta za prava deteta o pravu deteta na zaštitu od telesnog kažnjavanja i ostalih okrutnih ili ponižavajućih oblika kažnjavanja.

Predviđene su i posebne mere zaštite deteta od nasilja, naročito kada je dete žrtva bilo kog oblika nasilja, zlostavljanja, zanemarivanja, eksploatacije, prodaje ili trgovine decom, izloženo diskriminatorskom ili stigmatizirajućem postupanju organa javne vlasti, fizičkog ili pravnog lica, uključeno u štetne prakse opasne po život, lišeno porodičnog staranja, u sukobu sa zakonom, lišeno slobode ili izloženo drugim ograničenjima svojih prava i sloboda ili se nalazi u drugim situacijama koje su ili mogu biti rizične za njegov pravilan razvoj i dobrobit.

Predviđene su i mere planiranja i preventivne mere i obezbeđivanje stalno dostupnih i besplatnih službi podrške deci u slučaju potrebe za posebnim merama zaštite, kao što su telefonska ili internet linija za pomoć. Takođe, organi javne vlasti treba da obezbede kontinuiranu obuku o faktorima rizika po zdravlje i bezbedan život i razvoj deteta, merama prevencije i posebnim merama zaštite od nasilja za decu, roditelje, staratelje, hranitelje, usvojitelje i druga fizička lica koja podižu i neguju dete i za zaposlene koji rade sa decom.

• **Nasilje nad decom sa smetnjama u razvoju na rezidencijalnom smeštaju**

Poseban problem i dalje predstavlja nasilje

nad decom sa smetnjama u razvoju na rezidencijalnom smeštaju koja su segregisana, nemaju dovoljno socijalnih interakcija sa drugom decom u lokalnoj zajednici i sopstvenim porodicama, izložena su zanemarivanju, ograničavanju privatnosti, a ponekad i potencijalno neadekvatnim medicinskim tretmanima bez informisanog pristanka. Potrebno je adekvatnije informisanje dece u institucijama i alternativnom zbrinjavanju o postojećim mehanizmima koji im omogućavaju da prijave nasilje na jeziku koji dete razume ali i unapređenje mehanizama za podnošenje žalbe koji je poverljiv, bezbedan i prilagođen deci mehanizam za žalbe.

• **Dečji brakovi**

U vezi nasilja je i pitanje dečjih brakova te je u tom smislu potrebno uspostaviti sistem za praćenje svih slučajeva koji uključuju dečje brakove u etničkim grupama, posebno među romskim devojkicama, pružanje skloništa, i preduzimanja mera rehabilitacije i savetodavnih usluga deci žrtvama, kao i kampanja podizanja svesti kojima bi se istakle štetne posledice dečjih brakova.

• **Pravosuđe po meri deteta**

U vezi nasilja je važno i unapređenje sistema pravosuđa po meri deteta, naročito unapređenje prava dece lišene slobode u ustanovama, razvoj alternativa pritvoru i institucionalnom smeštaju i pružanje podrške deci žrtvama.

6) Porodična sredina i alternativna briga

Nije uočen napredak u prethodnom periodu u vezi sa pronalaženjem održivih rešenja u vezi sa procesom deinstitucionalizacije. Ovde je od ključnog značaja kako će teći proces izmena i dopuna Zakona o socijalnoj zaštiti koji zabranjuje institucionalizaciju dece ispod tri godine starosti i razvijanje intenzivnih usluga podrške porodicama sa brojnim i složenim potrebama i specijalizovanih usluga neophodnih za sprečavanje izmeštanja tako i za paniranje povratka deteta u porodicu. Potrebno je i usvajanje određenih pravilnika - podzakonskih akata koji bi omogućili bolju primenu Zakona o socijalnoj zaštiti.

Iako postoji zabrana smeštaja dece do tri godine, sa određenim izuzecima, na institucionalnom smeštaju i dalje ima dece ispod tri godine, iako podaci ukazuju da se njihov broj smanjuje.

Deca sa smetnjama u razvoju i sa invaliditetom su i dalje prezastupljena u ustanovama – čine skoro 80% od ukupnog broja dece na smeštaju u svim ustanovama za decu i mlade. Usled stigmatizacije i negativnih stavova prisutnih dugo godina unazad došlo do toga da veliki broj dece sa smetnjama u razvoju i sa invaliditetom bude smešten u institucije direktno iz porodilišta. Dece sa smetnjama u razvoju na rezidencijalnom smeštaju izložena su neadekvatnim uslovima života i često su segregisana, izložena zanemarivanju i nasilju, ograničavanju privatnosti, a ponekad i potencijalno neadekvatnim medicinskim tretmanima bez informisanog pristanka.

U tom cilju, neophodno je dosledno

sprovoditi zabranu smeštanja dece mlađe od tri godine u rezidencijalne ustanove. Imajući u vidu trenutno stanje, potrebno je da se napravi jasan međusektorski plan za ubrzavanje procesa deinstitucionalizacije dece, posebno dece sa smetnjama u razvoju koja su nesrazmerno zastupljena u rezidencijalnim ustanovama.

Dok se sva deca ne izmeste iz rezidencijalnih ustanova, neophodno je osigurati poštovanje svih njihovih prava u ustanovama, uključujući i pravo na slobodu od nasilja i zanemarivanja, te dosledno ispitati svaki slučaj nasilja i zanemarivanja, utvrditi odgovornost i učinioce adekvatno kazniti.

7) Obrazovanje, slobodno vreme i kulturne aktivnosti

• Obrazovanje i inkluzivno obrazovanje

Novi Zakon o osnovama sistema obrazovanja i vaspitanja doveo je do unapređenja reformi tako što je ojačana uloga interesornih komisija - odlaganje početka škole sada je isključivo moguće preko interesornih komisija (koje čine doktor, socijalni radnik, pedagog-psiholog iz škole i defektolog), promoviše se ulazak dece u redovno obrazovanje, a reforma predškolskog obrazovanja ide u smeru da predškolske ustanove prime svu decu, kako bi se suočili sa problemom segregacije pojedinih grupa dece.

U cilju nastavka reforme, potrebno je jačati kapacitete interesornih komisija, ojačati lokalnu samoupravu da obezbedi

usluge potrebne deci, izgraditi dobar model resursnih centra, ispitati i redefinisati uslugu ličnog pratioca, pomoći u kući, pedagoškog asistenta – odnosno ispitati da li su u funkciji inkluzije, ojačati kapacitete vaspitača i nastavnika za inkluzivne pedagogije – kroz tekuće programe i u studijskim programima obrazovanja za nastavnike i vaspitače.

• Slobodno vreme i kulturne aktivnosti

Poseban problem predstavlja uključivanje nepraćene dece u obrazovni sistem i bolja inkluzija uključivanje dece migranata, uvođenje dodatne podrške i učenje srpskog jezika.

8) Posebne mere zaštite

• Deca izbeglice i tražiocci azila

U sistemu socijalne zaštite u Srbiji nema specijalizovanih tela ili organa koji bi se bavili samo nepraćenom decom migrantima.

• Deca pripadnici manjina

U prethodnom periodu nije došlo do napretka u smislu sprovođenja kampanja koje imaju za cilj rešavanje negativnih stavova prema Romima u društvu u celini i drugih mera za sprečavanje nasilja i govora mržnje nad Romima.

• Deca u uličnim situacijama

Nije došlo do napretka u položaju dece u uličnim situacijama. Potrebno je doneti usaglašenu definiciju dece koja žive i rade na ulici koja će biti prihvaćena u svim

relevantnim institucijama, te sistematski prikupljati podatke o deci koja žive i rade na ulici, a koji su disagregirani prema polu, uzrastu, mestu boravka. Takođe, potrebno je razviti odgovarajuće programe podrške i reintegracije dece uključene u život i rad na ulici.

• Seksualna eksploatacija i trgovina ljudima

Srbija još uvek nema specijalizovano sklonište za urgentni i uopšte smeštaj dece žrtava trgovine ljudima, niti postoje specijalizovani programi podrške za decu, već se deca smeštaju u prihvatilišta gde su deca koja su pretrpela nasilje ali nisu specijalizovana za podršku deci žrtvama trgovine, ustanove za decu bez roditeljskog staranja ili u hraniteljske porodice, gde im se ne obezbeđuje neophodna specijalizovana pomoć i podrška.

Strategija prevencije i suzbijanja trgovine ljudima, posebno ženama i decom i zaštita žrtava od 2017. do 2022. godine treba da unapredi mehanizme za identifikaciju i zaštitu dece žrtava trgovine ljudima, i da postoje participativni programi koji su rukovođeni najboljim interesom deteta u cilju njihovog oporavka i prevazilaženja traume. Posebnu pažnju bi trebalo usmeriti na decu migrante koji su u povećanom riziku od eksploatacije.

• Deca učinioci krivičnih dela

I dalje ne postoje odgovarajuće alternativne mere pritvoru, nedovoljno se primenjuju vaspitni nalozi, a na nivou lokalne zajednice ne postoje odgovarajući

programi u okviru kojih se radi kako sa maloletnim učiniocima krivičnih dela (krivično odgovornim licima koja su navršila 14 godina), tako i sa decom u sukobu sa zakonom koja su mlađa od 14. Sve ovo predstavlja kršenje međunarodnih standarda i razloge za zabrinutost. Postojale su različite projektno inicijative u prethodnom periodu ali još uvek nije pronađeno održivo, sistemsko rešenje koje bi bilo u skladu sa relevantnim međunarodnim standardima.

Jedini pomak predstavlja formiranje i aktivna uloga gore pomenutog Saveta za maloletnike.

• Deca žrtve i svedoci krivičnih dela

Deca oštećeni i svedoci u krivičnom postupku i dalje nemaju nikakvu podršku, ni iz budžeta Republike Srbije, a ni iz projektnih sredstava. Ovo pitanje bi takođe trebalo urediti izmenama i dopunama Zakona o maloletnim učiniocima krivičnih dela i krivičnopravnoj zaštiti maloletnih lica kako bi se pronašlo održivo rešenje za podršku deci oštećenima i svedocima krivičnih dela u cilju smanjenja sekundarne viktimizacije i prevazilaženja pretrpljene traume.

Pomak u ovoj oblasti predstavlja formiranje i aktivna uloga gore pomenutog Saveta za maloletnike u ovoj oblasti kao i priprema Nacrta nacionalne strategije za zaštitu žrtava i svedoka krivičnih dela i pripadajućeg akcionog plana.

Aktivnosti Centra za prava deteta u periodu jul – septembar 2019. godine

Centar za prava deteta je u periodu jul-septembar pojačano radio na medijskom pojavljivanju i kampanji vezano za izričitu zabranu telesnog kažnjavanja dece u svim okruženjima. Beleže se brojna medijska pojavljivanja, između ostalog i na RTS-u i Prvoj Srpskoj Televiziji. Saopštenje za javnost Centra za prava deteta objavljeno je na brojnim portalima. Takođe, o izričitoj zabrani telesnog kažnjavanja dece pisano je i u štampanim medijima – nedeljniku Blica.



Prvi trening o pozitivnom roditeljstvu i zabrani telesnog kažnjavanja dece u svim okruženjima održan je u Bačkom Petrovcu u OŠ „Jan Čajak“ 25. septembra 2019. godine.



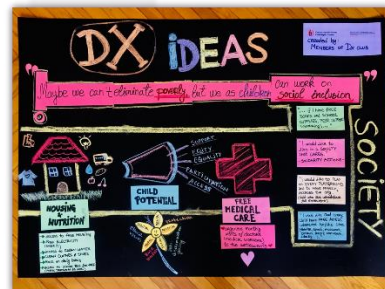
Takođe, održane su dve informativne sesije na temu pozitivnog roditeljstva. Informativna sesija u Milutovcu u OŠ „Rade Dodić“ održana je u okviru Saveta roditelja 19. septembra 2019. godine, dok je u Bačkom Petrovcu u OŠ „Jan Čajak“ održana sa članovima i članicama Nastavničkog veća 26. septembra 2019. godine.



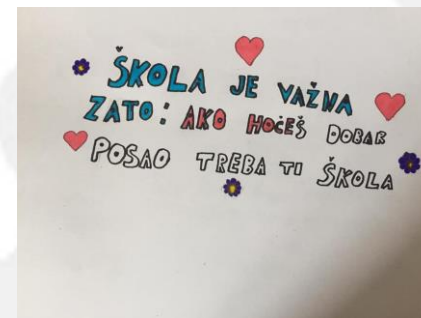
26. septembra 2019. godine održan je sastanak **Koalicije za monitoring prava deteta u Republici Srbiji**. Pored članica Koalicije: Centara za prava deteta, Beogradskog centra za ljudska prava, Centra za socijalnu politiku, Astre i Užičkog centra za prava deteta na sastanku su učestvovali i predstavnici relevantnih ministarstava i stručnjaci iz oblasti prava deteta.

Aktivnosti Kluba DX u okviru projekta „Prava deteta u politikama i praksi“:

Članovi i članice Kluba DX su pripremili poruke koje su dostavljene Savetu Evrope povodom svetskog dana borbe protiv siromaštva koji se obeležava 17. oktobra. Iskorenjivanje ekstremnog siromaštva je globalni uzrok koji, u skladu sa ciljevima UN-ovog održivog razvoja, preuzimaju sve nacionalne i međunarodne organizacije.



19. septembra održan je sastanak učeničkog parlamenta u OŠ "Branko Pešić" na kom se diskutovalo o izazovima u ostvarivanju prava na obrazovanje i vrstama podrške koji su deci potrebni. Na sastanku su bile i Dragana Jovanović, menadžerka Tima za socijalno uključivanje i smanjenje siromaštva i Tijana Suknović, praktikantkinja koje su nam predstavile na koji način SIPRU Tim doprinosi smanjenju siromaštva i socijalne isključenosti.



23. septembra održana je radionica u Zavodu za vaspitanje dece i omladine Knjaževac.



